

PAPER DETAILS

TITLE: DIVAN SAIRININ ZIHIN DÜNYASINDA KOMSULUK BIÇIMLERİ

AUTHORS: Merve MENTESE

PAGES: 1692-1712

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2316647>

DİVAN ŞAİRİNİN ZİHİN DÜNYASINDA KOMŞULUK BİÇİMLERİ

Forms of Neighborliness in the Mind World of the Divan Poet

Merve MENTEŞE¹

¹ Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, mervementese@hotmail.com,
orcid.org/0000-0001-7909-3139

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:17.03.2022

Kabul/Accepted:30.04.2022

DOI:10.20322/littera.1089520

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk edebiyatı, divan şairi, zihin dünyası, komşuluk.

ÖZ

Türk-İslam geleneği içinde Osmanlı toplumunda yaşayan divan şairinin zihin dünyası yaşadığı toplumdaki pek çok gelenekten, âdetten, sosyal ilişki biçimlerinden, sohbet ettiği, arkadaşlık kurduğu insanlardan, bu insanlarla arasında oluşan yakın ilişkiden etkilenmiş ve bu durum klasik Türk şiirine yansımıştır. Sosyal bir varlık olan insan hayatını devam ettirebilmek için gerek psikolojik gerekse maddi ihtiyaçlarını karşılama anlamında insan ilişkisine ihtiyaç duymuştur. İnsanoğlunun dünya hayatında kurduğu en yakın ilişki biçimlerinden biri de komşuluktur. Aynı mahalle içinde birbirine yakın evlerde oturan insanlar arasında gelişen ilişki biçimi komşuluğu ifade etmektedir. Türk, İslam ve Osmanlı kültüründe de komşuluk önemli bir değere sahiptir. Divan şairinin içine doğup yetiştiği Osmanlı toplumunda komşuluk, toplumun kıymet verdiği, belirli kurallara bağladığı, kanunlarla haklarını koruduğu bir sosyal ilişki şeklidir. Dolayısıyla divan şairi için de komşuluk kavramı, önemli bir değere sahiptir. Divan şairinin zihin dünyasında komşuluk, sosyal ve yakın bir ilişki biçimini ifade etmekle beraber, yalnızca bir sosyal ilişkinin de ötesinde bir ayrıcalık, bir yakınlık yani bir mertebenin ifadesi olarak şiirlere yansımıştır. Divan şairi insanın insanla olan yakınlığı için bu kavramı kullanabildiği gibi bir duyguya, bir semte yakınlık için dahi komşuluk kavramını şiirlerinde kullanabilmektedir. Bu çalışmada divan şairinin zihin dünyasında komşuluk kavramı içinde kullandığı on dört farklı biçim, taranan çeşitli divanlardan elde edilen örnek beyitler eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayla klasik Türk şiiri metinlerini kaleme alan divan şairinin zihin dünyasının yaşadığı sosyal çevreden, kültürden, gelenekten ve inançtan etkilendiği bir kez daha ortaya konulması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

The mind world of the divan poet, who lived in the Ottoman society within the dec-Islamic tradition, was influenced by many traditions, customs, forms of social relations in the society in which he lived, the people with whom he chatted, the close relationship that formed between these people, and this is reflected in classical Turkish poetry. In order to continue his human life as a social being, he needed a human relationship in terms of meeting both his psychological and material needs. One of the closest forms of relationship that mankind has established in the life of the world is neighborliness. The form of dec that develops between people living in houses close to each other in the same neighborhood refers to neighborliness. Neighborliness also has an important value in Turkish, Islamic and Ottoman culture. In Ottoman society, where the Divan poet was born and raised, neighborliness is a form of social relationship in which society values, adheres to certain rules, protects its rights with laws. Therefore, the concept of neighborliness also has an important value for the divan poet. In the mind world of the Divan poet, neighborliness expresses the form of a social and close relationship, but it is reflected in the poems as an expression of privilege, closeness, that is, an order beyond just a social relationship. The Divan poet was able to use this concept for human proximity to a person, as well as for proximity to a feeling, even for proximity to a neighborhood, he was able to use the concept of neighborliness in his poems. In this study, fourteen different forms

used by the divan poet in the concept of neighborhood in the mind world were tried to be explained accompanied by sample couplets obtained from various divans scanned. In this study, it is aimed to reveal once again that the divan poet, who wrote the texts of classical Turkish poetry, was influenced by the social environment, culture, tradition and faith in which the mind world lives.

Atıf/Citation: Menteşe, M. (2022), "Divan Şairinin Zihin Dünyasında Komşuluk Biçimleri", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/2, 1692-1712.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Merve MENTEŞE, mervementese@hotmail.com

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olarak dünyaya gelen insan, yaşamını sürdürebilmek için bir toplumun içinde yaşamaya mecburdur. Bir insanın başka insanlarla bir arada yaşama gereksinimi, insanoğlunun psikolojik ve maddî ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra neslin devamı ve mutlu bir hayatın yaşanabilmesi için önem arz etmektedir. İnsanların bir arada yaşama gereksiniminin bir sonucu olarak zamana ve mekâna göre değişen farklı ilişki biçimleri, kurumlar ve oluşumlar meydana gelmiştir. Bu oluşumların bazıları bilinçli şekilde, bazıları ise zaman içinde kendiliğinden oluşmuştur. Komşuluk da bahsi geçen bu oluşumlardan biridir. Dünyadaki bütün toplumlarda görevi, âdet ve gelenekleri çeşitli şekillerde değişse de komşuluk oluşumu mevcuttur. Yaradılışı gereği toplumsallaşmaya ihtiyacı olan sağlıklı bir birey bu ihtiyacını karşılayabilmek için arkadaş çevresi, okul, sokak, iş çevresi, aile, dernekler, eğlence mekânları vb. ortamların yanı sıra komşuluk ilişkilerinin yarattığı sosyal ortama da ihtiyaç duymaktadır. Öyleyse komşuluk toplumsal hayatın işleyişinde önemli rol oynayan ve üzerinde düşünülmesi gereken önemli toplumsal oluşumlardan biridir.

1. Komşuluk Kavramı ve Önemi

Kültürel hayatın ve toplum yapısının önemli bir unsuru olan komşuluk kelime anlamı olarak konutları yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ismi ifade etmektedir. Türkçe'deki "komşu" kelimesinin karşılığı olarak İslâm ahlâk ve fıkıh literatüründe "câr" kelimesi kullanılmıştır. Kelime anlamı olarak câr, "yakın olma, yakınlık" manasındaki civâr ve mücâvere masterlarından isim olmuştur. Câr, birbirine yakın meskenlerde yaşayan kişilerin ve ailelerin her biri anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra meslek, iş yeri ve arazi vb. açısından da aralarında yakınlık bulunan kişiler için de kullanılmaktadır. (Çağrı, 2002: 157-158)

Komşuluk kelimesi için kullanılan diğer anlamlar ise şu şekildedir:

- a) İnsanların yaşadığı küçük bölge,
- b) Bu bölgede yaşayanlar,
- c) Yaşayanlar arasında var olan ilişkiler ve birbirlerine olan yakınlıkları,
- d) O bölgenin sakinleri arasındaki arkadaşça ilişkiler. (Türkmen, 1996: 1)

Sosyolojik açıdan komşuluk; belirli bir coğrafi bölge içinde yaşayan, birbirlerini şahsen veya ismen tanıyan, birbirlerini ziyaret eden, birbirlerinin aletlerini kullanabilen, ödünç alan ve ödünç veren, karşılıklı yardımlaşan

yerel bir yapıyı ifade etmektedir. Her coğrafi bölgede görülebilen komşuluk, yapısı itibariyle sade olmakla birlikte kültürel faktörleri meydana getiren önemli bir toplumsal unsurdur. Komşuluğu ortaya çıkaran faktör, toplumun ortak ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan duygu ve düşüncelerdir. Bu ortak duygu ve düşünceler vesilesiyle insanlar arasında komşuluk bağları doğup zaman içinde kuvvetlenmektedir. (Nirun, 1991: 169-172)

Coğrafi olarak bir arada yaşayan insanların oluşturduğu komşulukta, insanların bir araya gelerek iletişim hâlinde olma, günlük hayat yüklerini paylaşma ve ortak sorunların üstesinden gelebilmek için iş birliği yapma, yardımlaşma amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar toplumlara göre farklılık gösterebilmekte, her toplumun komşuluğa yüklediği anlam, komşuluğa atfettiği değer, komşuluğun o toplum için ehemmiyeti, o toplumun komşuluktan beklentisi, o toplumun komşulukla ilgili âdet ve gelenekleri değişiklik gösterebilmektedir. Bu aşamada konumuz gereği kısaca Türk ve İslam kültürü üzerinden komşuluğun izini sürmek daha doğru olacaktır.

Türk kültüründe komşuluk toplumsal hayatta önemli bir yer tutmuş, pek çok âdetin ve geleneğin doğmasına neden olmuştur. Öyle ki, yıllarca dilimize pelesenk olmuş pek çok atasözü ve deyim in ortaya de çıkışında rol oynamıştır. Komşulukla ilgili geçmişten günümüze kadar ulaşmış dilimize yerleşmiş olan “komşu hatırı”, “komşu kapısı”, “komşu kapısına çevirmek”, “kapı komşu” gibi pek çok deyim komşuluğun Türk kültüründe edindiği yerin derinliğini göstermektedir. Bunun yanı sıra “Ev alma, komşu al.”, “Gülme komşuna gelir başına.”, “Hayır söyle komşuna, hayır çıksın karşına.”, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.”, “Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.” vb. pek çok komşulukla ilgili atasözü de kültürümüze yerleşmiş geçmişten günümüze ulaşmıştır.

Türk kültürüne yalnızca atasözü ve deyimler değil, komşulukla ilgili âdet ve gelenekler de yıllar boyunca yerleşmiştir. Yeni komşulara hoş geldin ziyaretinde bulunmak, komşunun ihtiyacı olup olmadığını sormak, varsa komşunun ihtiyacını karşılamak, komşuları eve çay veya kahve içmeye davet etmek, hasta komşuya çorba pişirmek, yemek vermek, komşuların evlilik ve doğum hazırlıklarına yardım etmek, komşunun evinde vefat varsa ölü evine yemek götürmek, komşuların dedikodusuna meydan vermemek, fazla kokan bir yemeği komşulara da göndermek, komşunun bayramını veya kandilini kutlamak vb. daha pek çok âdet geçmişten günümüze Türk kültürüne yerleşmiş ve hâlâ toplum içinde bu âdetler yaşatılmaya devam etmektedir. Bu durum Türk toplumu için komşuluğun ne derece önem arz ettiğini kanıtlamaktadır. Komşuluk Türk toplumu için geçmişten bu yana vazgeçilmez bir değer taşımaktadır. (Gündüz, Yıldız, 2008: 127-129)

Osmanlı Dönemi’nde komşuluk, belirli mahallerde toplanan insanlar arasında gelişmiştir. Bir mescit çevresinde bir araya gelerek yaşamaya başlayan insanlar mahalleleri dolayısıyla komşulukları oluşturmuştur.

Osmanlı kültüründe komşuluk, tıpkı kadim gelenekte olduğu gibi doğumdan ölüme kadar, iyi ve kötü günlerde sevinç ve kederi paylaşmaya ve yardımlaşmaya yönelik pek çok âdet ve geleneği barındırmaktadır. Bir kadın doğum yaptığında komşularının anne ve yeni doğan çocuğu yiyeceklerle ziyarete gitmesi, sünnet ve düğünlerde hediyeler alınması, yeni ev alan komşuya hediye ile gidilerek hayırlı olsun ziyaretinde bulunulması, hastalık veya ölüm zamanlarında komşuluğun gereklerinin yapılması, hasta ziyaretinde bulunularak hastaya moral verilmesi, ölüm olduğunda cenaze evine ilk önce komşuların başsağlığı dilemeye gitmesi, cenaze kefenlenip evden çıkarılırken önce komşuların haklarını helal etmelerinin istenmesi, bir komşuluk vazifesi olarak cenazenin

namazının kılınması ve defnedilmesi, sadaka vb. yardımlar yapılırken ilk önce en ihtiyaçlı olan komşunun gözetilmesi vb. daha birçok âdet ve gelenek Türk kültüründe de bulunan komşuluk âdetlerindendir. (Şafak, 2002: 158)

Bunların yanı sıra Osmanlı'ya özgü komşulukla ilgili pek çok âdet ve uygulama da mevcuttur. Osmanlı kültüründe komşuluk haklarının korunmasına büyük önem verilmiştir. O dönemde komşuluk haklarıyla alakalı bazı resmî düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan en dikkat çeken düzenleme ise bir komşunun diğer komşusunun evinin önünü kapatacak şekilde ev yapmasının yasaklanmasıdır. Aynı şekilde bir komşunun başka bir komşusunun avlusunun içini görecektir şekilde ev inşa etmesi kanunlar tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde komşuluk ilişkileri devletin kanunlarıyla hakları koruma altına alınacak kadar önem arz etmektedir.

Osmanlı'da "âvâriz vakfı" geleneği de önem arz eden komşuluk âdetlerindendir. Kurucuları ve yöneticileri aynı mahalle halkından olan ve devlet tarafından teftiş edilen bu vakfa, aynı mahallede yaşayan komşular tarafından çeşitli yardımlar yapılmıştır. Vakıfta biriken sermaye ile aynı mahallede yaşayan hasta ve yaşlı, iş kurmak isteyip yeterli gücü olmayan, maddi yetersizlikten evlenemeyen komşulara, fakirlerin cenaze masraflarına yardım edilmiştir. (İpşirli, 1991: 109)

Mahallelerde yaşayan insanlar, belirli bir yöreden, etnik gruptan, inançtan, aileden olan, hakka hukuka riayet eden, aile mahremiyetine hürmet gösteren, diğer sakinlere zarar ziyan vermeyecek yapıda olan kişilerden meydana gelmiştir. Osmanlı Dönemi'nde komşuluk ilişkileri bir aile gibi düşünüldüğünden, bir kişinin daha önce yaşamadığı başka bir mahalleye taşınabilmesi için o mahallede yaşayan kişilerden kendisinin ahlakına kefil olacak iki kişi bulması gerekmektedir. (Ortaylı, 2001: 38)

Osmanlı'daki bu uygulamanın adına "kefalet sistemi" denilmektedir. Bu sistemle kötülüklerin önlenmesi ve sistemin kötülükler için caydırıcı olması amaçlanmıştır. Nitekim hakkında şikâyet bulunulan ve kesin delil bulunmayan zanlıların yargılanmasında komşulara başvurulup, suçlanan kişi hakkında komşusunun o kişinin ahlâkı, şahsiyeti hakkında verdiği ifadelerle göre karar verilmiştir. Bu kefillik esnasında suçlanan şahsın dinin emir ve yasaklarına uyup uymadığının da belirleyici olması Osmanlı toplumu için komşu kefaletinin ve İslam dinine bağlılığın kişinin değerini belirlemede etkili rol oynadığının göstergesidir.

Dolayısıyla Osmanlı Dönemi'nde yaşamış olan divan şairi için komşuluk ifadesi, aynı mahalledeki evlerde yan yana yaşayan insan ilişkilerinden çok daha derin anlamlar ihtiva etmektedir. Herkesin istediği herkesle komşuluğu paylaşmadığı bir toplumda yaşayan divan şairi için komşuluk, öncelikle bir mertebe göstergesidir. Ve bahsi geçen kefalet sisteminden de anlaşılacağı üzere divan şairinin dünyasında komşu kefil olunacak kimse olmalı veya bir kişi herkesin komşu olmak isteyeceği kadar ideal insan olmalıdır. Dolayısıyla şiiirlerde geçen komşuluğun altında yatan temel değer sıradan bir komşuluk ilişkisinden ziyade bir mertebe kazanmaktır. Bu durumu tamamen Osmanlı kültürüyle açıklamak yetersiz olacaktır. Kefalet sistemi bahsinde değinildiği gibi bir kişinin değerinin belirlenmesi için komşunun kefaleti kadar dindarlık seviyesi de önem arz etmektedir.

Bu noktada divan şairinin zihin dünyasındaki komşuluk biçimlerini daha iyi anlayabilmek adına komşuluğun İslam dinindeki önemine de değinmek doğru olacaktır.

Sosyal hayatta önemli bir yere sahip olan komşuluk kurumu İslam inancı için de oldukça büyük bir öneme sahiptir. Kur'an ayetleri ve hadislerde komşuluk ilişkileri ve komşuluk hakkıyla alakalı pek çok ifade yer almaktadır.

Komşuluk Kur'an'da Arapça "câr" kelimesi ile ifade edilmiştir. Câr kelimesi, insanın yakınında, civarında olan anlamlarına gelmektedir. Kur'an'daki komşuluk ile ilgili ayetlerin ve Hz. Peygamber'in konu ile ilgili hadislerinin tamamını burada vermek mümkün olmayacağından başlıca ayet ve hadislere yer vermeye çalışmak daha uygun olacaktır.

Tıpkı "Yakın komşu uzak akrabadan iyidir." atasözünde geçtiği gibi Kur'an'da da yakın komşu, uzak komşu gibi ifadeler kullanılmış, hem yakın komşuya hem de uzak komşuya iyilik yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Nisâ Suresi'nin 36. ayetinde "Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşla, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle ve cariye, hizmetçi ve çalışanlara) iyi davranın. Allah kendini beğenen, daima böbürlenip duran kimseyi sevmez." buyurulmuştur. Ayette Allah'a itaat, ana-baba ve akrabaya yardımın devamında komşuya da iyilik yapmak emredilmektedir. Bu, İslam dininde komşuya ve komşuluğa verilen önemin kanıtı niteliğindedir. İyi komşuluk ilişkileri iyi bir müslüman olmanın kaçınılmaz bir şartı olarak ifade edilmiştir.

Hiz. Peygamber bir hadisinde komşuyu şöyle tanımlamıştır: Ka'b bin Malik (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.v.)'e bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü filan oğullarının mahallesine yerleştim. İçlerinden bana en çok eziyet eden en yakın komşumdur" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) "Ebu Bekir'e, Ömer'e ve Ali'ye (r.a.) mescide gelip kapısına durarak şöyle bağırırlar diye haber gönderdi: "Kırk ev komşu sayılır, komşusu şerrinden emin olmayan kişi cennete giremez." (El-Münziri, 2003: 180) Yine Hiz. Peygamber'in başka bir hadisinde "Ev almadan evvel komşu, yola çıkmadan evvel arkadaş araştırınız" denilmektedir. (Bilmen, 1986: 625) Bu husus Türk kültürüne "Ev alma komşu al." atasözüyle yerleşmiştir.

Hiz. Peygamber'in komşuluğun önemini vurguladığı daha pek çok hadisi bulunmaktadır. Hiz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Cebrail bana komşu hakları konusunda öyle hükümler getirdi ki, bu gidişle herhalde komşu komşuya vâris kılınır diye düşündüm." (Buhari, 2004: 123). "Komşusu elinden, dilinden emin olmayan kişi mümin sayılmaz" (Buhari, 2003: 129).

Ebu Hureyre (r.a.) Hiz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah'a ve ahiret gününe inanan komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ahiret gününe inanan misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe inanan ya hayır söylesin ya sussun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden komşusuna iyilik etsin". (El-Münziri, 2003: 177)

Ebu Hureyre (r.a.) Hiz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Resûlullah (s.a.v.) üç defa; "Vallahi iman etmemiştir. Vallahi iman etmemiştir. Vallahi iman etmemiştir" dedi. Ashap; "Kim iman etmemiştir ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Peygamber (s.a.v.); "Komşusu, şerrinden emin olmayan kimse." (El-Münziri, 2003: 178)

Müslim'in bir rivayeti de şöyledir: "Komşusu, şerrinden emin olmayan kimse Cennet'e giremez." Enes (r.a.) Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir: "Komşusu şerrinden emin olmayan kişi mümin değildir." Esbehanî'nin rivayeti de şöyledir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kişi komşusu şerrinden emin oluncaya ve geceyi onun şerrinden emin olarak geçirinceye kadar gerçek mümin olamaz. Mümin o kimsedir ki, daima hayır içerisinde olur ve insanlar da onun tarafından bir rahatlık içerisinde bulunur." Yine Enes (r.a.) Hz. Peygamber'in: "Kudreti ile yaşadığım Allah'a yemin ederim ki, bir kul kendisi için sevdiğini komşusu veya kardeşi için sevmedikçe iman etmiş olamaz." buyurduğunu rivayet etmiştir. (El-Münziri, 2003: 179)

Enes bin Malik'in rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Komşusuna eziyet veren bana eziyet vermiş, bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur. Komşusu ile harp eden benimle savaşıp, benimle savaşan da Allah'la savaşıp olur." (El-Münziri, 2003: 179)

Hz. Peygamber'in bunlar gibi daha pek çok hadisinde komşuluk haklarına, komşuluğun önemine, komşuluğun müslüman bir birey için ehemmiyetine özellikle değinilmiştir.

Bu çalışmada ise klasik Türk şiirine yansımış divan şairinin zihin dünyasındaki komşuluk biçimleri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Divan şairinin zihin dünyasından kalemine uzanan klasik Türk şiiri metinlerinde komşuluk kimi zaman gerçek manada komşuluk, kimi zaman ahiret komşuluğu, bazen âşık ile mâşuğun bazen de servi ile akarsuyun arasındaki komşuluk gibi daha pek çok biçimde karşımıza çıkmaktadır. Divan şiirinde çeşitlilik gösteren bu komşuluk biçimlerini daha net anlayabilmek için öncelikle divan şairinin zihninde komşuluğun ne ifade edebildiğine vâkıf olmak gerekmektedir. Nitekim Osmanlı kültüründe Osmanlı toplumunda yaşayan divan şairinin komşuluk algısını anlayabilmek için kelime anlamı olarak komşuluğun ne ifade ettiğiyse birlikte, komşuluğun Türk ve İslam kültüründeki yeri ile Osmanlı kültüründeki önemine değinmek daha doğru olacaktır.

2. Divan Şairinin Zihin Dünyasında Komşuluk

Divan şairinin zihin dünyasından kalemine uzanan komşuluk, klasik Türk şiirinde pek çok biçimde karşımıza çıkmaktadır. Türk İslam kültüründe yetişerek Osmanlı toplumunda yaşayan divan şairinin komşuluk algısı, yukarıda yer alan bahsi geçen hemen her detaydan etkilenmiştir. Tüm bu etkilerin altında klasik Türk şiirinde kendisini gösteren en belirgin detay, divan şairinin komşuluğa atfettiği mertebedir. Divan şairi için komşuluk yalnızca aynı mahallede birbirine yakın evlerde yaşayan insan ilişkilerini ifade etmemektedir. Divan şairi için komşuluk aynı zamanda eşi benzeri olmayan derecede çok özel bir yakınlığın ve güvenilirliğin ifadesidir. Bu yakınlık ve güvenilirlik divan şairi için yüce bir mertebe niteliğindedir. Divan şairi için komşuluk mertebesi bir ayrıcalığın ifadesidir. Onun için komşu, kimi zaman bir dosttan da öte, herkesin aşamayacağı sınırları olan ve o sınırların ötesine herkesin ulaşması mümkün olmayan bir yakınlığın tezahürüdür. Klasik Türk şiiri metinlerinde komşuluk, her zaman ve her yerde rastlanmayan özel bir yakınlığın ifadesidir. Bu nedenle divan şiirinde komşuluk, gerçek manada kullanılabildiği gibi çoğunlukla özel, yakın, güvenilir durumların ifadesinde benzetme yoluyla kullanılmıştır. Divan şiiri metinlerinde komşuluğa dair pek çok geleneğe rastlanabildiği gibi akla hayale gelmeyen pek çok benzetmelerle de komşuluk, özel ve yakın bir mertebenin ifadesi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Komşuluk divan şiiri metinlerinde “komşu” ya da eski Türkçedeki şekliyle “konşı, konşu” olarak karşımıza çıkabildiği gibi “câr”, “mücâvir”, “hem-sâye”, “hem-civâr” kelimeleriyle de ifade edilmiştir. Klasik Türk şiirinde komşuluğun yer alış biçimleri ve örneklerine aşağıda başlıklar hâlinde yer verilmiştir.

2.1. Sosyal Bir İlişki Biçimi Olarak Komşuluk

Klasik Türk şiirinde birbirine yakın evlerde oturan insanlar arasında gelişen, ortak ihtiyaçlar doğrultusunda oluşan yerel bir yapının ifadesi olan komşuluk çeşitli adet, gelenek, atasözü ve deyimler eşliğinde yer almıştır. Divan şairi yalnızca zihin dünyasında kurguladığı komşuluk kavramına değil, sosyal hayatta pek çok insanın bugün de yaşanan, hepimizin bildiği anlamdaki komşuluğa da şiirlerinde yer vermiştir.

Aşağıdaki örnek beyitlerde Türk, Osmanlı ve İslam kültüründe yer alan komşu hakkına yer verilmiştir. Komşu hakkı üzerinde olarak vefat eden bir kişinin sonsuza dek cehennemde kalacağı ifade edilmiştir.

Fitneden kaçan misâfirler hakkı

Dünyâda geçen mücâvirler hakkı (Kemal Ümmî K. 1 / 119)

Eger konşı hak'ı boynundayısa

Cehennem'de yarın bâkî kalasın (Yunus Emre G. 279 / 12)

Yine Yunus Emre Divanı'ndaki aşağıda yer verilen örnek beyitte komşu ile kurulan yakın dostluk ilişkisi ifade edilmiştir.

Konşıyla gönülleri ismarladı Hak Resûl'e

Mi'râc gicesi dostıla bu kelecî oldı dakı (Yunus Emre G. 366 / 8)

Osmanlı kültüründe komşuluk, birbirine yakın zümreden, etnik gruptan, aileden, inançtan olan insanlar arasında gelişen sosyal bir ilişki biçimidir. Aşağıdaki örnek beyitte de âşıklar ile köpeklerin aynı eşğin taşında yatması, padişah ile dilencilerin komşu olmasına benzetilmiş ve o derece garip karşılanmıştır.

İşigi içre itleri taşında uşşakı yatur

Padişah ile gedâlar hem-civâr olmak neden (Hafî G. 92 / 5)

Türk, Osmanlı ve İslam kültüründe komşular arasında yardıma muhtaç olanlara yardım etmek, evde pişen yemeği komşularla paylaşmak önemli bir gelenektir. Hz. Peygamber'in konuyla alakalı “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadisi de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı'da aynı ekonomik gruptan olan insanların komşuluğu söz konusudur. Aşağıdaki beyitte ise divan şairi şiirinde hitap ettiği kişi için aç ve çıplak komşuların yanında türlü türlü nimetlenmesi duasında bulunmuştur. Yani şair hitap ettiği kişi yoksulluk içindeki insanlar arasında kalmış olsa da bereketin o kişiyi bulmasını dilemektedir.

Tene"ümler kılasın dürli dürli

Yanunda konşularun aç ü 'üryân (Günahkâr K. 44 / 29)

Aşağıda değinilen örnekte ise Yârî Divanı'nda yer alan bir kasidede Yârî'nin Babaeski kadılığıının ardından uzun bir müddet gurbet hayatı yaşadığı anlaşılmaktadır. Şair aşağıda verilen beyitlerde gurbet hayatında özlemini çektiği Osmanlı komşuluğunu aramaktadır. Kasidenin tamamına bu çalışmada yer vermek mümkün olmadığından özellikle komşuluğun ifade edildiği beyitlere değinilmiştir. İlk beyitlerde daha çok gurbette bir yakınlık göremediğinden, dost, ahabap edinemediğinden bahsetmiş ilerleyen beyitlerde komşulukla ilgili detaylara değinmiştir. Aşağıdaki örnek beyitte şair gurbette ne kadrini bilen âlem bilgini ne de nükteli sözden anlayan dost bulabildiğini ifade etmektedir.

Ne kadrimüz bile bir 'ârif-i cihân bulunur

Ne bir söz anlaya bir yâr-ı nüktedân bulunur (Yârî K. 50 / 1)

Aşağıdaki örnek beyitlerde ise şair yabancı memlekette bir tanıdığının olmadığından ve can dostu, kafa dengi bir arkadaş bulamadığından ve sessizleştiğinden dert yanmaktadır.

Diyâr-ı gurbete düşdük bir âşinâmuz yok

Ne hem-dem ü ne nedîm ü ne yâr-ı cân bulunur

Bu yâd illere düşdük hâmuş u lâî olduk

Ne hod enîs ü celîs ü ne hem-zebân bulunur (Yârî K. 50 / 2-3)

Aşağıdaki örnek beyitte gurbette garip kaldığından ve oradaki halkın garipleri koruyan, esirgeyen insanlar olmadığından dert yanarak gurbette garip kaldığını ve oralarda Osmanlı'da olduğu gibi bir garibi kollayanın, esirgeyenin olmadığını ifade etmektedir.

Garîb kadri bilinmez diyâra düşdük biz

Ne bir garîbi esirger rahimkünân bulunur (Yârî K. 50 / 4)

Aşağıdaki örnek beyitte şair süslü, güzel şehre komşu olduğunu fakat içinde bir tane bile iş bilen bir yiğidin olmadığını ifade etmektedir.

Mücâvir olduk egerçi bu şehri-zîbâya

Velî içinde ne bir merd-i kârdân bulunur (Yârî K. 50 / 6)

Aşağıdaki örnek beyitte şair gurbette Türk ve Osmanlı kültüründe önemli bir yere sahip olan atın bile orada yaşayan insanların ahırlarında bulunmadığından bahsetmektedir. Şair beyitte gurbetteki insanların ahırlarında ipe bağlı ne bir beyaz at ne de hurma rengine çalan at bulunduğunu, onların ahırlarında en fazla iki üç tane kısrağ bulunduğunu ifade etmektedir.

Tavîlelerde ne eşheb ne esb-i hurmâyî

Ahurlarında ik'üç kerre mâdiyân bulunur (Yârî K. 50 / 7)

Aşağıda yer alan beyitte ise şair talihin kendisini çok başka bir diyara komşu ettiğini ve orada ne dil bildiğini ne onların sözlerinden anladığını ne de orada onların sözlerini kendisine tercüme edebilecek bir tercüman bulabildiğini ifade etmektedir. Divan şairi, kasidesinde bir nevi komşu olmanın birbirinin dilini anlamaktan, aynı kültürü yaşamaktan ve hissetmekten geçtiğini ifade etmiştir.

*Felek bir özge diyâra **mücâvir itdi** bizi*

Ne dil bilür ne söz anlar ne tercemân bulunur (Yârî K. 50 / 8)

Aşağıdaki örnek beyitte ise açıkça komşuluğun yakınlık derecesi ifade edilmiştir. Beyitte “Komşun, seninle öfkeli biçimde konuşsa da sen hiç üzülme; çünkü komşuluk akrabalığa benzer.” denilmektedir.

Lâ-tebteis bi-beîsin min-muhâverike’l

*Ledûdi inne **civâran** şibbuhu’r-rahimü* (Kânî-yi Tokâdî K. 28 / 25)

Aşağıdaki örnek beyitte de şair komşuların ağlayıp inlemesini duyarak yanına geldiklerini ifade etmektedir. Bu beyitte komşuların yakınlığına değinilmiş, ayrıca Osmanlı, Türk ve İslam kültüründe de komşuların birbirlerinin dertlerine ve zor günlerine ortak olmaları geleneğine de yer verilmiştir.

*Âh u zârımdan bütün bîdâr olup **hem-sâyeler***

Geldi nâgeh yanıma bir pîr-i nûrânî-zamîr (Nevres-i Kadîm T. 28 / 7)

Aşağıdaki beyitte ise insanlara iyilik yapma, komşulara kötülük yapmama ve onlarla iyi geçinme âdetine değinilmiştir.

Gücün yitdikçe halka iyilik eyle

*Dahi **hem-sâyene** itme eziyyet* (Seyyid Mehmed Emin K. 45 / 73)

Aşağıdaki örnek beyitte insanın komşusuna karşı mütevazi olması gerektiği ifade edilmiştir.

Nâ-resâ olsa da rif’atde hümâ pâyesine

*Mütevâzi gerek âdem yine **hem-sâyesine*** (Şeyhülislam Şerîf G. 130 / 1)

2.2. Sevgilinin Uzuvarına Komşu Olmak

Klasik Türk şiirinde divan şairi komşuluk kavramını sevgilinin çeşitli uzuvlarına yakınlık manasında da kullanmıştır. Divan şairi için komşuluk çok yakın bir samimiyeti ifade ettiğinden, şairler şiirlerde sevgiliye en yakın olma mertebesini ifade etmek için de sevgilinin pek çok uzvuna komşu olmak ifadesini şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Aşağıdaki örnekte gönlün sevgilinin gözünün köşesine komşu olmasını ifade etmiştir.

*Gözün gûşesini görüp **mücâvir oldı** dil anda*

Ohuna dahı oh direm niçe ki anda mihmânâm (Kadı Burhâneddin G. 325 / 3)

Aşağıdaki bir diğer örnek beyitte de bu defa divan şairi sevgilinin kaşının köşesine âşığın komşu olmasını dile getirmiştir.

Mücâvir oldu kaşın kûşesinden

Usanmaz fitne gözden cân garibi (Şeyhî G. 169 / 3)

Bir diğer örnekte ise sevgilinin güzel yüzü Kâbe'ye, âşığın gönlü ise gece ve gündüz onun etrafında tavaf eden bir komşuya benzetilmiştir.

*Ka'be durur yüzi **mücâvir** gönül*

Gice vü gündüz kılur anı tavâf (Kadı Burhâneddin G. 987 / 10)

Aşağıda yer alan örnek beyitte ise sevgilinin boyu ile servilerin komşuluğu ifade edilerek sevgilinin boyu servilere benzetilmiş, bu yakın benzerlik ise komşulukla ifade edilmiştir.

*Nihâl-i kâmetin **hem-sâyesidir** serv-i serkeşler*

Haddin perverdesidir lâleler güller semenler hep (Nisârî G. 14 / 6)

Bir başka örnek beyitte ise sevgilinin perçeminin Çin ülkesi ile komşu olmasından ötürü amber kokulu göbeğin miskini ona gönderdiği ifade edilmiştir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin güzel yüzü Çin ülkesinin adeta resim sanatının merkezi olarak işlenmesinden Çin ülkesi ile ilişkilendirilerek anılmıştır. Ayrıca misk de orada bulunduğundan sevgilinin misk kokulu saç da beyitlerde genellikle Çin ile ilişkilendirilerek anılmıştır. Aşağıdaki örnek beyitte de sevgilinin perçeminin Çin ülkesine olan yakınlığı komşuluk kavramıyla ifade edilmiştir.

Bu misk göndürür ana ol nâf-ı 'anberin

*Olmış diyâr-ı Çin ile **hem-sâye** kâkülün* (Yârî G. 393 / 6)

Aşağıda yer alan beyitte sevgilinin boyuna, endamına komşu olmak sevgiliye yakın olma temennisinin ifade edildiği olarak yer almıştır.

*Gün ola kim olasın **hem-civâr-ı** kâmet-i yâr*

Dilâ bu rehde hemîn himmetün bülend gerek (Âsâf G. 539 / 2)

Aşağıdaki örnek beyitte ise sevgilinin boyunu gözden ayırmamak, akarsu ile servinin komşuluğuna benzetilmiştir. Sevgilinin boyu serviye, akarsu ise sevgilinin boyuna bakan göze benzetilerek şiirde yer almıştır. Divan şairinin zihninde servi ile akarsu dip dibe hayal edilmiş, onların bu yakınlığı komşuluk ifadesiyle şiirde kaleme dökülmüştür.

Kaddün ayırma dîdeden ey dost yaraşur

*Âb-ı revân ile ki ola **hem-civâr** serv* (Mesîhî K. 18 / 25)

2.3. Sevgilinin Uzuvarlarının Birbirine Komşu Olması

Divan şairi komşuluk kavramını yalnızca âşğın sevgilinin uzuvarına olan yakınlığı için değil, aynı zamanda sevgilinin birbirine yakın olan güzel uzuvarlarını ifade ederken de kullanmıştır. Aşağıdaki örnek beyitte sevgilinin güzel yüzü Kâbe'ye benzetilmiş, sevgilinin ayva tüylerinin de Kâbe'nin komşusu olduğu ifade edilmiştir.

*Ka'be yüzünde hattun n'îçün olur **mücâvir***

N'eyler harem içinde ol dîni kara kâfir (Helâkî G. 51 / 1)

Bir diğer örnekte ise komşuyu komşusundan sorma geleneği ve kültürü sevgilinin dudaklarının kırmızılığı için kullanılmış, bir dudağın kırmızılığını diğer dudaktan sormakla ifade edilmiştir. Osmanlı kültüründe aynı tarz, hayat görüşü, ekonomik sınıf, aile, kabileden olan insanlar bir arada oturmuş ve kendi aralarında komşuluk geliştirmişlerdir. Halkın kültüründeki bu samimi komşuluk, sevgilinin iki dudağının birbirine benzemesinin ifadesinde yer almıştır. Dudakların kırmızı renginin birbirine benzemesi, komşuların da birbirine benzemesiyle ilişkilendirilmiştir.

Leblerün kanluluğun biri birinden sordum

*Ki sorarlar güzelüm **konşırı konşısından*** (Sun'î Gelibolulu G. 141 / 2)

Aşağıdaki örnek beyitte sevgilinin yanağındaki ben tanesi ile dudağının birbirine yakın olması, yanaktaki ben tanesi ile dudağın komşuluğu şeklinde ifade edilmiştir.

*La'line **hem-sâye** olmuş dâne-i hâl-i ruhun*

Nâfe-i Çînin ânın içün bağırını pür-hûn ider (Nisârî G. 72 / 3)

Aşağıdaki örnekte ise sevgilinin siyah ayva tüyünün zülfüne olan yakınlığı, siyah ayva tüyünün sevgilinin zülfüyle olan komşuluğu şeklinde belirtilmiştir.

Sonradan geldü diyü itme hele istiskâl

*Belki hatt-ı siyehün zülfüne **hem-sâye** çıkar* (Birrî Mehmed Dede G. 73 / 3)

2.4. Âşğın Sevgilinin Komşusu Olması

Klasik Türk şiirinde çeşitli şekillerde âşğın sevgiliye komşu olması ifade edilmiştir. Aşağıdaki örnek beyitte sevgilinin kasrı adeta bir ibadethane gibi düşünülmüş, sevgilinin kasrının önünde gönlün secdeyi eksik etmemesi arzulanmış ve sevgilinin kasrına komşu olan mâşuğa namazı eksik kılmanın caiz olmadığı dile getirilmiştir. Sevgiliye yakın olmak, komşuluk ifadesiyle belirtilmiştir.

Kasrun öninde secdeyi dil eksik itmesün

*Kasr-ı salât câ'iz olur mı **mücavire*** (Hasan Ziyâî G. 432 / 4)

Başka bir örnek beyitte ise sevgilinin dertlenen âşık ile komşu olması yer almaktadır.

‘Âşık-ı gam-hârla dildâr olurdu **hem-civâr**

Zerre-i nâcîz ile hem-sâye olsa âfitâb (Üsküplü İshak Çelebi G. 11 / 6)

Aşağıdaki örnek beyitte âşık olan şair pervane gibi gönül yangınından yanıp yakıldığını fakat o güzellik meclisinin mumuna bir gece bile komşu olmadığını dile getirmiştir. Beyitte âşık sevgiliye komşu olma arzusunu ifade etmiştir.

Biraz pervâne-veş yandum yakıldum sûzîş-i dilden

*O şem’-i bezm-i hüsne olmadum bir gice **hem-sâye*** (Yârî G. 593 / 7)

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin cennette komşusu olma arzusu dile getirilmiştir.

Qasr-ı bâğına varup yârun qarâr itmek nice

*Cennet içre ana kendüm **hem-civâr** itmek nice* (Âsâf G. 967 / 1)

Aşağıdaki örnekte âşığın sevgilinin kusursuz gözünün cilveli bakışına âşık olduğu ve sevgilinin olursa böyle bir komşu olma arzusu dile getirilmiştir. Bu örnekte de komşuluk, sevgiliye olan yakınlığı ifade etmektedir.

Âşık olmuştur bî-kem çeşmün nigâh-ı nâzuna

*Âşık o maşûk olursa böyle olsun **hem-civâr*** (Hafîd G. 51 / 5)

2.5. Eşiğe Komşu Olmak

Divan şiirinde yukarıda örnekleri verilen komşuluk biçimlerinin dışında eşiğe komşu olmak da sıkça karşılaşılan ifadelerden olmuştur. Aşağıdaki beyit bu duruma örnektir.

Mücâvir olmuştuh işiginde

Yönelmedin dahî ol yola mahmil (Kadı Burhaneddin G. 38 / 2)

Aşağıdaki örnekte ise şair sevgilinin taşında komşu olarak bekleyen bir köpek olarak kendini nitelendirmiş, ona olan yakınlığını sevgilinin eşiğinin taşında bekleyen bir komşu olduğunu belirterek dile getirmiştir.

Hafî habîb itine ‘izzet it kim işiginün

*Taşında sensin içinde o **hem-civarundur*** (Hafî G. 21 / 7)

Aşağıdaki örnek beyitte de şair kendisini yine eşikte bekleyen bir komşu olarak nitelendirmiştir.

*Bir lahza işigünde eger olsa **mücâvir***

Eflâkde reşk ide Mesîhîye Mesîhâ (Mesîhî G. 2 / 8)

Diğer bir örnekte ise gönlün eşikte komşu olarak beklemesi ifade edilmiştir. Şair gönlünün sevgiliye olan yakınlığını onun eşiğinin komşusu olmakla ifade etmiştir.

Âsitânunda **mücâvirdür** gönül dâr ise ten

Hidmete cân hem revân oldı irişür 'an-karîb (Sehâbî G. 28 / 3)

2.6. Meyhaneye Komşu Olmak

Divan şiirinde meyhaneye komşu olmak da sık karşılaşılan bir yakınlık ifadesidir. Divan şairi dertli hâlinin ifadesini, ne derece derdin içinde olduğunu ifade etmek için meyhaneye komşu olduğunu dile getirmiştir. Aşağıdaki örnek beyitte şair elest bezminde de yerinin zaten meyhane köşesi olduğunu, bundan dolayı yine meyhanenin komşusu olduğunu ifade etmiştir.

Kâlû belâda kûy-ı harâbât idi yerim

*Şol ma'nîden **mücâvir-i mey-hâneyim** yine* (Nesîmî G. 369 / 6)

Aşağıdaki örnekte “varayım meskeneye” ifadesiyle meyhaneye komşu olma isteği dile getirilmiştir.

*Varayın meykedeye yine **mücâvir** olayın*

Meskenüm 'Aynî bigi künc-i selâmet ideyüm (Karamanlı Aynî G. 350 / 7)

Bir diğer örnekte ise şair mey satanların dergâhının komşusu olduğunu dile getirmiştir.

*Bir kaç nefer **mücâvir-i dergâh-ı mey-fürûş***

Biz kaç 'aded mülâzim-i erkân-ı devletüz (Hayretî G. 124 / 8)

Başka bir beyitte de âşığın aşk mekânını dolanıp meyhanenin komşusu olduğu ifade edilmiştir.

*Tayy-ı mekân-ı 'aşk idüp mey-kedenün **mücâviri***

Evvel bir ayağla olur nüh felegün misâfiri (Kelâmî G. 323 / 1)

Aşağıdaki örnek beyitte de şair gönül zahidini meyhaneye komşu yaptığını ifade ederek derde düştüğünü meyhanenin komşusu olmakla dile getirmiştir.

*Dil zâhidin **mücâvir-i mey-hâne** eyledüm*

Kandîl-i zühdi bâdeye peymâne eyledüm (Sehâbî G. 279 / 1)

2.7. Ahirette Komşu Olma Arzusu

Klasik Türk şiirinde komşuluk için sıkça kullanılan bir diğer husus ise çoğunlukla vefat etmiş kişilerle ahirette komşu olma arzusunun ifadesidir. Divan şairi bazı şiirlerde hayatta olan kişiler için de ahirette komşu olma arzusu duyduğunu dile getirmiştir. Ahiret hayatında komşu olma isteği daha çok divan şairinin saygı duyduğu, hürmet gösterdiği devlet büyükleri, tarikat şeyhleri, Hz. Peygamber ya da dünya hayatında yakın olduğu çok sevdiği kişiler için şiirlerde ifade edilmiştir. Şair kimi zaman kendisi için bu komşuluğu istemiş, kimi zaman da vefat eden bir yakını için bunu arzulamıştır. Bu nedenle klasik Türk şiirinde ahiret hayatında komşu olma arzusu genellikle bir kimsenin ölümü için kaleme alınan tarih manzumelerinde yer almaktadır. Aşağıdaki örnekte şair Hz. Ebûbekir, Hz.

Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in komşusu olduğunu ifade etmiştir. Burada hayatta olmayan halifelerin Hz. Peygamber'e olan komşuluğu bir arzudan ziyade eminlikle dile getirilmiştir.

*Rasûlün in u anda **hem-civârı***

Habîbün yâr-ı gârı çâr-i yârı

Fenâ fi'llâh olup gören dîdârı

Ebû Bekr u 'Ömer 'Osmân 'Alîdür (Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Kıt. 16)

Aynı divandaki bir diğer örnekte ise şair bu defa kendisinin ahirette Hz. Peygamber'e komşu olması için Allah'a yalvarmaktadır.

*Habîbüne ilâhî **hem-civâr** it*

Olap cennât-ı firdevsde dîdâr it (Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Mün. 1 / 105)

Aşağıdaki örnek beyitte ise şair vefat eden ve değer verdiği Âişe adlı bir kişinin ölümü üzerine yazdığı tarih manzumesinde o kişinin Hz. Peygamber'e komşu olmasını Allah'tan dilemektedir.

İde 'Â'îşe'ye rahmet Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ

*Habîbinün **civârında** ide hem mesken ü meclâ* (Nakşî T. 51 / 1)

Aynı divanda yer alan Safiye Hanım'ın ölümü için kaleme alınmış tarih manzumesinde de Safiye Hanım için ahirette Allah tarafından Hz. Peygamber'e komşu olarak diriltilmesi temennisi ifade edilmiştir.

*Haşr ide Mevlâ **civârında** Resûl-i Ekrem'ün*

Bâg [u] gül-zârında 'adn'ün serv-i âzâde ola (Nakşî T. 64 / 3)

Başka bir örnek beyitte de vefat eden Yeğen Ali Paşa için yazılmış bir mersiyede Ali Paşa'nın Hz. Peygamber'e komşu olması arzulanmıştır.

***Civâr-ı hazret-i fahr-i rüsülde** ona mekîn*

Bu devleti keremünle nasîb eyle ana (Kâil Mer. 1 / 27)

Aşağıdaki örnek beyitte ise divan şairi kendisi için ahirette Hz. Peygamber'e komşu olma arzusunu bu defa Hz. Peygamber'e hitaben dile getirmiş, bunu ondan talep etmiştir.

Harem-i kûyuna müştâk Nazîm-i zârum

*Yâ nebî **kurb-ı civârunda** kabul eyle beni* (Nazîm Yahya K. 29 / 34)

Başka bir örnek beyitte ise şair, müderrislik ve kadılık yapmış aynı zamanda divan şairi olan Haşim Efendi'nin vefatı üzerine kaleme aldığı tarih manzumesinde kıymet verdiği bu kişi için Hz. Peygamber'e komşu olması duasında bulunmuştur.

Göçdi çün Hâşim Efendi anı Rabbü'l-âlemîn

Hem-civâr ide *Habîb-i Ekreme el-fâtihâ* (Eğrikapılı Râsim T. 19 / 3)

Aşağıdaki örnekte yaşayan bir tarikat şeyhi için Hz. Peygamber'e komşu olacak mertebeye sahip olduğu şiirde ifade edilmiştir.

Kalbin envâr-ı zikr ile pür safâ

Buldun 'âlem-i ma'nâda hem vefâ

Hem-civâr gider Muhammed Mustafâ

Bize himmet eyle ceddim Şeyh Himmet (Şekûrî Kıt. 41 / 4)

Divan şairi zaman zaman şiirlerde Hz. Peygamber'e komşu olduğunu ifade ederek kendisini övmüştür. Aşağıdaki beyit buna örnek niteliğindedir.

Aşki bes hem-sâye-i Peygamberüm fahr eyleyem

Ey gönül ol sâyede var cennet-i 'alâyı geç (Aşkî Mustafa G. 132 / 12)

Divan şiirinde Hz. Peygamber'e komşu olmak yalnızca insanlar için yüce bir mertebe olarak görülmemiştir. Aşağıdaki örnek beyitte ise Şerif Paşa'nın yaptırmış olduğu bir kasır için kaleme alınmış tarih manzumesinde bu defa mimari bir yapı olan kasır Hz. Peygamber'e komşu olarak nitelendirilmiş ve övülmüştür.

Cevherle târihe sezâ

İnsâfa gel ey 'Aşkiyâ

Bir bak bu kasr-ı dil-küşâ

Hem-sâye-i Fâhru'l-enbiyâ (Aşkî Mustafa T. 20 / 15)

Divan şairi ahiret hayatı için daha çok Hz. Peygamber'e komşu olma arzusuna şiirlerinde yer vermiştir. Aşağıdaki örnekte ise vefat eden Şeyh Hasan için yazılmış tarih manzumesinde Şeyh Hasan'ın Sultan Üveys'e komşu olması temennisi dile getirilmiştir.

Velîler serveri Sultân Üveys'e oldı hem-sâye

Yemen'de Şeyh Hasan Hazretleri makbûlidür Hakk'un (Nakşî İbrahim T. 18)

Bir mersiyede geçen aşağıdaki örnek beyitte ise vefat etmiş biri için ahirette Hz. Hünkâr'ın komşusu olması temennisi kaleme alınmıştır.

Şems veş rûyın idüp rûz ı cezâda tâbân

Hak anı Hazret i Hünkâr'a ide hem sâye (Leyla Hanım Mer. 5 / 20)

Aşağıda yer alan Keçecizâde İzzet Molla'nın vefatı için yazılan bir tarih manzumesinde İzzet Molla'nın ölümünün ardından Rum Mollası'na komşu olması için niyazda bulunulmuştur.

Hak Ta'âlâ eyleyüp hem sâye-i Monlâ-yı Rûm

Rûh-ı Mecdü'd dîn-i Sîvâsî ola yâr u penâh (Leyla Hanım T. 35 / 6)

Aşağıdaki örnekte ise divan şairi, Şeyh Murad Buharî'nin İstanbul'da vukû bulan ölümüyle Ebû Eyyûb el-Ensarî'ye komşu olduğunu belirtmekte ve onu sâhibü'l-evrâd (evrâd sâhibi) kavramıyla zikretmektedir.

Hazret-i Hâlidin olup âhir

Hem-civârı o sâhibü'l-evrâd (Eğrikapılı Râsim T. 73 / 10)

2.8. Goncanın Dikenle Komşu Olması

Klasik Türk şiirinde komşuluk yakınlığı gonca ile diken arasında da şiirlerde sıkça yer almıştır. Aşağıdaki beyit bu duruma örnektir.

Gül-bün üzre hâr ile hem-sâye kılmış goncasın

Andelîb ol sebebden eylemiş gülzâr zâr (Nisârî G. 73 / 2)

Başka bir örnekte yine goncanın gül bahçesine komşu olması dile getirilmiştir.

Gülşen içre hâr ile hem-sâye görmüş goncasın

Bülbül-i şeydâ dilâ bî-hûde feryâd eylemez (Nisârî G. 103 / 2)

2.9. Bir Semtın Komşusu Olmak

Divan şiirinde yalnızca insanlar arasındaki komşuluk ifade edilmemiştir. Aşağıdaki örnek beyitte bir semt adı olan Beşiktaş'a komşu olmak ifadesi kullanılmıştır.

Ey ittifâk-ı ahsen ey ma'nevî tenâsüb

Hem-sâye-i Beşiktâş olmak bu kâh-ı vâlâ (Ebûbekir Celâlî T. / 9)

2.10. Kâbe'ye Komşu Olmak

Klasik Türk şiirinde bazı divan şairleri Kâbe'ye olan yakınlığı ifade etmek için de komşuluk kavramını kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler buna örnektir.

Beyt-i Mevlâyâ olup hem-sâye

Şeref-i kurbdan almış vâye (Neylî K. 2 / 5)

Ziyâret eyleyenler zer-'alemlî kubbesin dirler

Cebeldir nûr-ı şöhret hem civârı beyt-i Rahmânın (Eğrikapılı Râsim T. 64 / 2)

2.11. Cehenneme Komşu Olmak

Divan şairi şiirlerinde yalnızca cennet, Kâbe, Hz. Peygamber gibi olumlu kavramlara komşuluktan bahsetmemiş aynı zamanda kötü, zor durumların ifadesinde ya da rakipten bahsettiği şiirlerde yakınlık ifadesi olarak cehenneme komşu olmak kavramını kullanmıştır. Aşağıdaki beyit bu duruma örnek niteliğindedir.

Ol şu'le-i ruhsâr ile ol hattı bilirsın

*Oldunsa eğer bir gece **hem-sâye-i Dûzah** (Şeyh Gâlib G. 36 / 2)*

Cehenneme komşu olmanın yanı sıra kâfirler için klasik Türk şiirinde cehennemde komşu olmaları da ifade edilmiştir.

Ekâbir ragmı çıkmaz sîneden hîç

***Mücâvirdür** beli dûzahda küffâr (Mesîhî G. 86 / 8)*

2.12. Bir Duyguya Komşu Olmak

Klasik Türk şiirinde divan şairi hissettiği duyguları ne derece yoğun yaşadığını ifade ederken de komşuluk kavramını kullanmıştır. Aşağıdaki örnek beyitte şair aşka komşu olduğunu dile getirmiştir.

Hem-dem oldı bizümle ehl-i cünûn

*Kaysile **hem-civ ar-ı 'aşkuz** biz (Yâver G. 82 / 6)*

Aşağıdaki örnek beyitte şair vefa haremının komşusu olduğunu ifade etmektedir.

*Fi'l-cümle uş vefâ haremінде **mücâvirim***

Bî-gâne gönlümün dahı hîç âşinâsı yok (Şeyhî G. 94 / 6)

Bir başka örnekte ise şair yaşadığı üzüntünün derinliğini ifade etmek için gamın komşusu olduğunu kaleme almıştır.

Olur dil tekye-gâhında 'acebdür

*Ferah dâyim müsâfir gam **mücâvir** (Edirneli Nazmî G. 1678 / 3)*

2.13. Arş ile Komşu Olmak

Divan şiirinde bir makamın yüceliğini ifade etmek için daha çok devlet adamlarına ithafen arş ile komşu olmak ifadesi kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte devlet adamının makamının arş ile komşu olduğu dile getirilmiştir.

Bir şâhdur ki meskeneti ferş ile mûmâs

*Bir mâhdur ki rif'ati 'arş-ile **hem-civâr** (Zâtî K. 80 / 5)*

2.14. Allah’a Komşu Olmak

Klasik Türk şiirinde Allah’a duyulan yakınlığın ifadesi olarak da komşuluk kavramı kullanılmıştır. Şair kimi zaman kendisinin kimi zaman da bir başkasının Allah’a duyduğu yakınlığı ifade etmek için Allah’a komşu olmak ifadesini kullanmıştır. Bazen de Allah’ın kulunu zor durumlarda yalnız bırakmadığını anlatmak için de Allah’ın kuluna olan yakınlığının ifadesinde komşuluk kavramı kullanılmıştır. Aşağıdaki beyit bu duruma örnektir.

Mâ la-yutâkı eyleme teklîf ‘âcize

*Erbâb-ı ‘aczin ekseri Hak **hem-civâridir** (Âsâf G. 44 / 4)*

SONUÇ

Birbirine bitişik veya yakın yerlerde yaşayan kişilerin arasındaki sosyal ilişki komşuluğu meydana getirmektedir. Divan şairi için komşuluk, değer yargılarıyla, hayat görüşleri ve tarzlarıyla, inançları ve etnik gruplarıyla, ahlak seviyeleriyle aynı mertebeyi paylaşmayı, bir grubun içine dahil olmayı ve bir şeyle kurulan yakınlığın üst derecesini ifade etmektedir.

Bu bağlamda klasik Türk şiirinde komşuluk, bilinen komşuluk ilişkisinin çok ötesinde, çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu anlamların tek ortak yönü ise komşuluğun şiirlerde bir yakınlığın en samimi olunabilecek derecesini ifade etmesidir. Bu çalışmada klasik Türk şiirinde komşuluk kavramının hangi yakınlıkların ifadesinde kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Taranan pek çok divandan elde edilen verilere göre divan şairinin zihin dünyasında komşuluk, on dört farklı biçimde şiirlerde kullanılmıştır. Bunlar sosyal bir ilişki biçimi olarak komşuluk, sevgilinin uzuvlarına komşu olmak, sevgilinin uzuvlarının birbirine komşu olması, âşığın sevgilinin komşusu olması, eşige komşu olmak, meyhaneye komşu olmak, ahirette komşu olma arzusu, goncanın güle ve gül bahçesine komşu olması, bir semtin komşusu olmak, Kâbe’ye komşu olmak, cehenneme komşu olmak, bir duyguya komşu olmak, arş ile komşu olmak ve Allah’a komşu olmak şeklinde sıralanabilmektedir. Belirlenen bu komşuluk biçimlerinden şiirlerde yoğun şekilde ahirette komşu olma arzusuna ve sevgilinin uzuvlarına komşu olmaya rastlanmıştır. Klasik Türk şiirinde ahirette komşu olma arzusuna çoğunlukla Hz. Peygamber’e komşu olma temennisiyle ve vefat eden kişiler için kaleme alınan tarih manzumelerinde karşılaşılmıştır. Divan şairinin zihin dünyasında bu temenninin bu derece yer etmiş olması İslam dinine olan inancından ve İslam kültüründe yaşamasından ileri gelmektedir.

Bu çalışmada karşılaşılan tüm komşuluk biçimleri divan şairinin yaşadığı toplumun sahip olduğu Türk-İslam kültüründen kaynaklanmaktadır. Divan şiirinde karşılaşılan komşuluğun tüm bu farklı biçimleri divan şairi için komşuluğun yalnızca aynı mahallede birbirine yakın evlerde yaşayan insan ilişkilerini ifade etmediğini göstermektedir. Divan şairinin komşuluk kavramına atfetmiş olduğu merteye, Türk-İslam kültürünün klasik Türk şiirindeki tezahürüdür. Bu çalışmayla divan şairinin zihin dünyası ile şairin yaşadığı sosyal ortam ve kültürün ilişki içinde olduğu komşuluk kavramı üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Hüseyin (hızl) (1995). *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay.
- Al-Owais, Türki. (2009). *Kâil Divanı*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Arslan, Mehmet (hızl) (2003). *Leylâ Hanım Dîvânı*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Ayan, Hüseyin (hızl.) (1990). *Nesîmî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Ayhan, Emrah. (2000). *Nakşî Divanı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Balbaba, Sefa. (2009). *Kemal Ümmî Divanı Tenkitli Metin İndeks*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş.
- Baştürk, Şevket. (2006). *Mesîhî-i Tebrîzî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının İncelenmesi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar.
- Bayak, Cemal. (1998). *Sehâbî Divanı ve Konu İndeksi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.
- Bayar, Bilal. (2010). *Yâver Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Muğla.
- Bilge, Murat. (2008). *Günahkâr Divanı*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. (1986). *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yay.
- Biltekin, Halit (hızl) (2018). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Buhari, (2004). *Edep*.
- Buhari, (2003). *İman*. (2).
- Çağlayan, Nagihan. (2007). *Nisârî Divanı*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Sivas.
- Çağrııcı, Mustafa. (2002). Komşu. *DİA*, 26. 157-158. İstanbul: TDV Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve Ali Tanyeri (hızl.)(1981). *Hayretî, Dîvan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Dinçer, Sedanur. (2010). *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.
- Doğan, Güler. (2010). *Edirneli Nazmî Divanı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.

El-Münziri, Hafız (2003). *Hadislerle İslam Tergip ve Terhip*, 5. İstanbul: Huzur Yay.

Ergin, Muharrem (hızl) (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Gider, Mahmut. (2011). *Seyyid Mehmed Emîn Efendi Divanı*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.

Gültekin, Menekşe. (2009). *Divan-ı Şekûrî*. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Gündüz, Mustafa. ve Yıldız M. Cengiz. (2008). Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (S. 25), 123-138.

Gürgendereli, Müberra (hızl) (2002). *Hasan Ziyâî Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

İpşirli, Mehmet. (1991). Âvârız Vakfı. *DİA*, 4. 109. İstanbul: TDV Yay.

Kalkışım, Muhsin (hızl) (1994). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.

Karaca, Mine. (2008). *Birrî Mehmed Dede Divanı'nın Muhteva İncelemesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Karayazı, Nurgül. (2012). *17. Yüzyıl Şairi Ahmed Yârî ve Divanı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.

Karlıtepe, Mustafa. (2007). *Kelâmî Divanı*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Kaya, Hasan. (2009). *18. Yüzyıl Şairi Âsâf ve Divanı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.

Mermer, Ahmet. (1997). *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.

Mutlu, Hafsa. (2008). *Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi ve Divançesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Nirun, Nihat. (1991). *Sistematiik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Ortaylı, İlber. (2001). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yay.

Öksüz, Yılmaz. (2010). *Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

Pezük, Zehra. (2015). *Üsküplü İshak Çelebi Divanı'nın Tahlili*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ordu.

Sarıkaya, Erdem. (2008). *Ebûbekir Celâlî Divanı: Karşılaştırmalı Metin İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Şafak, Ali. (2002). Komşu. *DİA*, 26. 158-159. İstanbul: TDV Yay.

- Şimşek, Mehmet. (2007). *Yahyâ Nazîm Divanı*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.
- Timurtaş, Faruk Kadri (hızl) (2018). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Kapı Yay.
- Topşir, Veli. (2015). *Helâkî Divanı'nın Tahlili*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ordu.
- Türkmen, Sabri. (1996). *Hadislerde Komşuluk*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa.
- Ünal, Hacer. (2003). XVIII.yy. *Divan Şairi Hafîd: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yağcı, Ömer Gökhan. (2006). *Mehmed Şerif Efendi Divanı*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.
- Yakar, Halil İbrahim. (2002). *Gelibolulu Sun'î Divanı ve Tahlili*. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.
- Yapa, Bıyık, Melek. (2007). *Aşkî Mustafa Divanı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.
- Yazar, İlyas. (2006). *Tokatlı Kânî Divanı*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. İzmir.
- Tarlan, Ali Nihat (hızl.) (1970). *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon.)* C. II. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yay.